
Posvetovanja

Konferenca 60 godina od završetka Drugoga svjetskog rata — kako se sjećati 1945. godine? (Sarajevo 12. in 13. maja 2005)

V vrsti konferenc, ki potekajo v letošnjem letu doma in v tujini ob 60-letnici konca druge svetovne vojne, je tudi *Institut za istoriju* v Sarajevu organiziral dvo-dnevni posvet o dogajanju med drugo svetovno vojno na območju Jugoslavije in o percepcijah zgodovinske stroke ter širše javnosti tega obdobja. Na posvetu so sodelovali zgodovinarji z območja nekdanje Jugoslavije, iz Združenih držav Amerike, Kanade in Danske. Vsebinsko raznoliko tematiko posveta so predstavljale lokalne in širše bosansko-hercegovske teme, upoštevana pa so bila tudi druga nacionalna okolja nekdanje Jugoslavije ter splošno jugoslovanske teme.

Za bosansko-hercegovske razmere, kjer ugotavljajo, da obstajajo v skladu s tamkajšnje etnično strukturo tudi tri zgodovine, med katerimi ni kritičnega strokovnega dialoga (kar je potrdila odsotnost predstavnikov srbske in hrvaške entitete tudi na omenjenem posvetu), je bil značilen že uvodni referat Mustafe Imamovića s sarajevske Pravne fakultete. Obravnaval je pomen antifašizma za Bosno in Hercegovino in branil tezo, da je sodobna BiH rezultat antifašističnega boja, saj so bili odloki AVNOJ-a ter ZAVNOBiH-a, in ne rezultati volitev po razpadu Jugoslavije, temelj mednarodnega priznanja BiH leta 1992. ZAVNOBiH je utemeljeval kot rezultat večstoletnega oblikovanja entitete bosansko-hercegovskega prostora, kjer zaradi nacionalne mešanosti ni mogoče potegniti jasnih mej. Zato je po njegovi oceni zahteva po enakopravnosti narodov Jugoslavije, v vrstah narodnoosvobodilnega gibanja med vojno zaobjeta v sintagmi "bratstvo in enotnost" (ki je po njegovem opozorilu sicer ne gre absolutizirati, temveč jo je nujno treba obravnavati v zgodovinskem kontekstu), imela prav v BiH globok smisel; kajti alternativa nacionalistov je prinesla BiH ob koncu stoletja samo vojno in genocid.

Tudi v izvajanjih nekaterih drugih bosanskih referentov in razpravljavcev je bilo večkrat prisotno vzporejanje dogajanja med drugo svetovno vojno in vojno v devetdesetih letih oziroma, da so drugo svetovno vojno in obdobje socialistične Jugoslavije ocenjevali tudi skozi prizmo tragične izkušnje zadnje vojne. Zato je bilo pri njih v manjši meri prisotno vprašanje revolucije, na splošno je bila opazna manj ostra presoja vloge komunistične partije v smislu odrekanja kakršnekoli njene pozitivne vloge, kot jo pogosto zaznavamo v drugih okoljih nekdanje Jugoslavije, ker je pač tu odigrala pomembno vlogo blažilca mednacionalnih napetosti.

Več referentov je obravnavalo poglede zgodovinskega skozi daljše ali krajše časovno razdobje, poglede tako imenovanega parazgodovinskega in širših krogov zainteresirane javnosti na dogajanje v Jugoslaviji med drugo svetovno vojno. Obravnavali so tozadevne razmere v Srbiji, Bosni in Hercegovini, Makedoniji ter v Sloveniji, eden od referatov pa je opravil analizo spreminjanja pogledov na dogajanje v Jugoslaviji med drugo svetovno vojno v literaturi, ki je izhajala v angleškem jeziku v obdobju 1945-2005. Glede zgodovinskega v nekdanji Jugoslaviji je bila skupna ugotovitev, da je bilo zgodovinske dolgo obremenjeno z ideološko po-

litičnim kontekstom in da je prišlo šele s krizo in zlasti z razpadom Jugoslavije v vseh omenjenih okoljih do občutnih sprememb v pogledih, vendar se stopnje radikalizacije spreminjanja pogledov razlikujejo. Ti referati kakor tudi nekateri drugi so izzvali precej polemično razpravo o (ne)kredibilnosti zgodovinopisja v socialistični Jugoslaviji, o fenomenu partijnosti, o zavestni in nezavestni cenzuri in samocenzuri itd. Eden izmed povodov zanjo je bilo izvajanje Husnije Kamberovića, ki je v svojem referatu ilustriral vpetost zgodovinopisja v ideološko politične spone na primeru knjige Rasima Hurema *Kriza NOP-a u Bosni i Hercegovini*, ki je izšla v Sarajevu leta 1972 in obravnava t.i. leve odklone v odporniškem gibanju. Knjiga je ob izidu namreč izzvala hude reakcije in napade. Jasno sporočilo t.i. obrambnih sil o NOB kot nesporni epopeji in o nesprejemljivosti kakršnegakoli razvrednotenja ter ostrina napada so po Kamberovićeveih besedah zacementirali nadaljnje proučevanje tega obdobja in vzeli pogum drugim zgodovinarjem. Ta ocena se je zdela nekaterim pretirana, kar so ne preveč prepričljivo utemeljevali z argumenti: knjiga ni bila prepovedana, avtor je lahko nadaljeval z raziskovalnim delom, pa tudi iz partije ni bil izključen. V referatu o desni reviziji pogledov na antifašistični boj v Srbiji, za katero so značilni glorifikacija predvsem Ljotića in Nedića, amnezija bližnje preteklosti, poudarjanje zločinskosti komunizma ter prikazovanje partizanskega gibanja kot protisrbskega, je bila podana ugotovitev, da ta opcija res pridobiva od časa do časa na prednosti, vendar je treba pri vrednotenju vojnega dogajanja skozi prizmo že napisanega razločevati med institucionalnim in neinstitucionalnim zgodovinopisjem (kar velja za vsa okolja) in da je prvo praviloma bolj uravnoteženo. Za makedonske razmere, kjer so seveda pogledi na to obdobje prav tako deljeni, pa je vendarle karakteristična pobuda iz samega državnega vrha, da v Skopju postavijo Titov spomenik.

Več referatov je v posameznih točkah ali v celoti obravnavalo vprašanja vojnih žrtev, povojnih pobojev in nasploh komunistične represije po končani vojni. Pri obravnavanju ustaškega nasilja so bila večkrat izrečena opozorila, da je bil vpet v sistem ustaškega režima tudi del muslimanskega prebivalstva. Pri usmrčitvah, katerih povzročitelj je bila partizanska stran, je bilo slišati ocene o njihovi razredni motiviranosti, slišati pa je bilo tudi mnenje, da so imeli ustaši in četniki zločin v načrtu, medtem ko je partizanska stran zločine preprečevala. Tea Sindbeak z Danske je iz mednarodne perspektive predstavila tendence v zgodovinopisju nekdanje Jugoslavije pri obravnavanju pobojev in genocida ter neizogiben problem ponovnega odkrivanja žrtev po padcu komunizma.

Med zanimive je vsekakor sodil prispevek o tem, kako sta partijska in borčevska organizacija po vojni oblikovali spomin na drugo svetovno vojno prek postavljanja številnih spomenikov in o tem, kako je okolje različno sprejemalo ter skrbelo za ta obeležja, kar je bilo posledica dejstva, da je v Jugoslaviji poleg narodnoosvobodilnega boja potekala tudi državljanska vojna, nezanimljiv pa je najbrž tudi različen odnos posameznih religij do mrtvih.

Zunaj ozkega konteksta vojne, ki jo opredelujeta predvsem vojaška in politična komponenta, je bilo predstavljeno življenje od vojne utrujenih prebivalcev Sarajeva v zadnjih mesecih vojne, ko je lokalna vlada komaj še vzdrževala red in so večino skrbi za zadovoljevanje vsakdanjih potreb meščanov prevzela najrazličnejša društva; le-tem je uspelo zagotoviti meščanom neprimerno znosnejše razmere od tistih v devetdesetih letih. Nekateri odzivi na ta referat so pokazali nerazumevanje za

zgodovino vsakdanjega življenja in dajanje prednosti tradicionalnim vojaško-političnim pogledom na vojne situacije.

Sestavni del posveta je bila promocija v angleški jezik pravkar prevedene in delno prirejene knjige akademika dr. Envera Redžića (v dneh posvetovanja je še vedno poln ustvarjalnih moči praznoval devetdeseti rojstni dan) *Bosna i Hercegovina u Drugom svjetskom ratu*. Knjiga je v bosanskem jeziku izšla v Sarajevu leta 1998. Po besedah Iva Goldsteina je to knjiga postideološkega obdobja, kar je njena največja vrednost, ter "šolsko" metodološko vodilo za pisanje zgodovine. V njej je kompleksno predstavljeno zapleteno dogajanje na obravnavanem območju med drugo svetovno vojno, saj so upoštevani vsi relevantni subjekti, odpravljeni so nekateri miti, prispeva pa tudi k razumevanju vojne v Bosni in Hercegovini v obdobju 1992-1995.

Vida Deželak Barič